

Lelija SOČANAC
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb

SEKUNDARNA ADAPTACIJA ANGLICIZAMA U TALIJANSKOM JEZIKU NA SEMANTIČKOJ RAZINI

Na temelju teorije jezika u kontaktu R. Filipovića i korpusa koji se sastoji od oko 1500 anglicizama u talijanskom prikupljenih u okviru rada na projektu *Jezični dodiri u posrednom i neposrednom posuđivanju* analiziraju se semantičke promjene do kojih dolazi u fazi sekundarne adaptacije anglicizama u talijanskom jeziku.

1. Uvod

U procesu jezičnog posuđivanja, uz promjene na morfološkoj i fonološkoj razini, dolazi i do promjena značenja. U fazi primarne adaptacije riječi koje imaju jedno ili manje brojeva značenja u jeziku davaocu mogu se u jeziku primaocu koristiti u nepromijenjenom značenju. U slučaju kada riječ u jeziku davaocu ima veći broj značenja, što je u engleskom vrlo često, u jeziku primaocu se preuzima jedno ili manji broj tih značenja, pri čemu možemo govoriti o suženju broja značenja (Filipović, 1986:165). U fazi primarne adaptacije može doći i do suženja u semantičkom polju (Filipović 1986:168). O fazi sekundarne adaptacije može se govoriti kada je posuđenica integrirana u sustav jezika primaoca, te se dalje razvija kao bilo koja domaća riječ. Time na semantičkoj razini dolazi do promjena kao što su proširenje u broju značenja i njihovu polju, te do promjena vezanih uz metaforu, metonimiju, pejorizaciju i elipsu. Primjera sekundarne adaptacije na semantičkoj razini manje je negoli primjera primarne adaptacije. Fazu primarne adaptacije, naime, mora proći svaka posuđenica, dok samo neke posuđenice, i to uglavnom one koje su ušle u širu upotrebu, ulaze u fazu sekundarne adaptacije.

2. Proširenje u broju

U fazi sekundarne adaptacije neke posuđenice dobivaju nova značenja koja nisu imala u jeziku davaocu, što znači da bi se pri eventualnom prevođenju na jezik dava-

lac morala koristiti neka druga riječ odgovarajućeg značenja. Naš korpus sadrži razmjerno velik broj primjera koji mogu ilustrirati semantičke promjene tog tipa.

E. *box* primarno je preuzet u značenju 'kutija' (= 1.a) 1 i 'pregrada u konjušnici' (= 3.a). Ostala su značenja rezultat sekundarnog proširenja: 1) 'mjesto za snabdijevanje i popravak vozila na automobilskim i motociklističkim utrkama' (e. *pit*); 2) 'spremište za vozilo, garaža' (e. *garage*); 3) 'ogradica za djecu koja još ne znaju hodati' (e. *playpen*). Sljedeći citat može poslužiti kao ilustracija značenja pod brojem 1:

»Il pilota corre veloce,... finita la prova si ferma ai *box*...« (Gioia, LIV, n. 9, p. 131)

E. *boy* preuzet je u značenju 'sluga' (=4.). U tom se značenju riječ koristila u Italiji do kraja 20-ih godina. Postepeno je došlo do diferencijacije osnovnog značenja, te se riječ počela koristiti u značenju: 'osoba koja skuplja loptice u tenisu', 'službenik hotela zadužen za nošenje prtljage i pokretanje dizala' (u ovom bismo slučaju mogli govoriti o elipsi nastaloj skraćivanjem e. *lift-boy*), 'konjušar' (elipsa od e. *stable boy*). Uz ta se značenja *boy* u talijanskom javlja i u dva značenja koja su potpuno različita od onih koja riječ ima u engleskom, a to je: 1. 'osoba koja trenira nogomet' 2. 'plesać, baletan'. Do drugog je značenja došlo možda prema analognoj upotrebi e. *girl* koja u talijanskom znači 'plesaćica u varijeteu' (elipsa od e. *dancing girl*). Kao ilustraciju ovoga značenja možemo navesti sljedeći primjer:

»I miei sogni di gloria li ho realizzati tutti, ma (...) ce ne sono ancora due: il primo e quello di mettere in scena una grande rivista con trenta ballerine, dieci *boys*, (...)« (Gioia, 1992, n. 44, p. 76)

E. *cargo* znači 'teret na brodu, zrakoplovu ili nekom vozilu'. U talijanskom se koristi samo u sekundarnom značenju: 'teretni brod ili zrakoplov', što bismo mogli smatrati primjerom sinegdohe (*pars pro toto*).

»...con i *cargo* Air France che fanno fatica a tener dietro agli ordini degli importatori.« (Corriere della sera, 116, n. 100, p. 8)

E. *clergyman* u jeziku davaocu znači 'svećenik'. U ovom se slučaju može govoriti o sekundarnim promjenama značenja do kojih je došlo bez primarne adaptacije. Riječ se naime u talijanskom koristi isključivo u značenju 'svećeničko odijelo koje se sastoji od crnih hlača i kratkog kaputa s bijelim ovratnikom i obično se nosi izvan crkve'.

E. *Eskimo* u jeziku davaocu znači samo 'Eskim; stanovnik sjeverne Kanade, Grenlanda, Aljaske i istočnog Sibira'. U talijanskom se koristi samo u sekundarnom značenju: 'velika sivo-zelena jakna od nepropusna materijala s kapuljačom, obično podstavljena krznom'. Engleski bi ekvivalent bio *parka* ili *anorak* (Schmid 1989:54).

E. *Flying Dutchman* koristi se u jeziku davaocu u dva značenja: 1. 'legendarni holandski brod koji se prema pričama pojavljuje u blizini Rta dobre nade' i 2. 'kapetan tog broda koji je osuđen da vječno luta morima' (WEUD). U talijanskom se koristi u značenju 'lagan, vrlo brz brod za dvije osobe u regati'.

E. *Miss* preuzeta je, kao i u drugim europskim jezicima, u značenju 'pobjednica natjecanja u ljepoti' (2.b). U talijanskom se riječ do nedavno koristila i u značenju 'engleska guvernanta, engleska nastavnica'.

3. Proširenje u polju

O proširenju u polju može se govoriti kada je riječ preuzeta u značenju koje postoji u jeziku davaocu, pri čemu u jeziku primaocu dolazi do semantičkog proširenja. Kao ilustraciju ovih promjena navest ćemo nekoliko primjera iz našega korpusa.

E. *bookmaker* preuzet je u značenju 'čovjek koji prima oklade na utrkama' (=2.). To je značenje sekundarno prošireno na područje politike, te se koristi za 'osobu koja predviđa budući razvoj događaja'.

»... i *book-maker* della politica danno favorita l'accoppiata vincente: ...« (Panorama, XXIX, n. 1321, p. 42)

E. *City* preuzet je u značenju 'poslovni centar Londona'. To je značenje prošireno, te se koristi i za poslovni centar bilo kojeg velikog talijanskog grada.

E. *derby* znači 'jedna od poznatih tradicionalnih konjskih utrka, kao npr. ona u Epsonu u Engleskoj' (=1.a). U talijanskom se koristi u značenju 'utakmica između dvije nogometne momčadi iz istog grada ili regije, ili između momčadi koje su tradicionalni suparnici'.

»Il *derby* di Genova: Senza Mancini, la Samp non gira« (Repubblica, 1.4.1991, str. 37)

E. *Far West* primarno označava zapadni dio SAD naseljavan krajem 19. stoljeća. U talijanskom se koristi i u proširenom značenju: 'bilo koji teritorij na kojemu vladaju vlastiti nemilosrdni zakoni, nasilje i kriminal'.

E. *gangster*, uz primarno značenje 'razbojnik, član zločinačke organizacije', u talijanskom označava i 'beskrupuloznu osobu koja želi ostvariti vlastite ciljeve ne birajući sredstva'.

E. *New Deal* označava skup društvenih i gospodarskih mjera vlade SAD (1933/34) za vrijeme predsjedničkog mandata F. D. Roosevelta, donesenih kako bi se riješila gospodarska kriza 1929. U talijanskom se termin koristi i u proširenom značenju koje obuhvaća bilo kakve radikalne promjene ili obnovu u gospodarstvu, te nov kurs neke političke stranke.

4. Elipsa

Elipsu možemo definirati kao izostavljanje dijela riječi ili sintagme, pri čemu preostali dio preuzima značenje cjeline. U okviru opće tendencije skraćivanja izraza u suvremenom jeziku, ta je pojava vrlo česta. Ovdje nećemo govoriti o elipsi do koje dolazi već u jeziku davaocu, nego samo o primjerima elipse koji nastaju u jeziku primaocu. Pri tome promjene značenja mogu biti tako velike da elidirana riječ u jeziku davaocu ima potpuno drugo značenje. Korpus sadrži velik broj takvih primjera, od kojih ćemo navesti samo neke.

T. *golf* nastao je elidiranjem e. *golf-coat* i znači 'pulover', dok e. *golf* označava vrstu sporta. Riječ je u talijanskom vrlo česta i javlja se u izvedenicama kao što su *golfino*, *golfetto*, *golfone* i sl. Engleski bi ekvivalenti bili *jersey*, *cardigan*, *sweater*, *pullover* ili *jumper*.

»Il twin-set...e formato dal *golfino* a stampa foulard...« (Gioia, LIV, n. 9, p. 184)

T. *basket* elipsa je nastala od e. *basketball* 'košarka'; e. *basket* znači 'košara'.

»...ho tentato gli sport di squadra: football, *basket*.« (Panorama, 10.2.1991, str. 127)

T. *water* nastao je elidiranjem od e. *water-closet* ('W.C.');

e. *water* znači 'voda'.
»... e stato vendicato da European... che ha ritratto il fustigatore seduto su *un water*« (Europeo, 27.9.1991, p. 111)

T. *trench* elipsa je nastala od e. *trench coat* i označava tip kaputa (e. *trench* znači 'rov, jarak').

»...il *trench* sportivo che arriva al ginocchio...«

»...il *trench* color biscotto...« (Gioia, 4.2.1991)

5. Metafora

Metafora je jedan od faktora koji dovode do promjene značenja. U procesu jezičnog posuđivanja primjeri metafore nisu osobito česti. Kao primjer metaforičke upotrebe mogli bismo navesti neke sportske termine koji se koriste kako bi se opisale različite životne situacije, pri čemu bi metaforički koncept za jezične izraze bio *život je sport (igra)*:

E. *corner* preuzet je u značenju 'udarac s ugla u nogometu' (= 9). Koristi se između ostaloga i u frazi *salvarsi in corner*, koja znači 'poslati loptu preko linije kako bi se riješila opasna situacija u kojoj bi moglo doći do protivničkog zgoditka'. Fraza je iz nogometne terminologije ušla u opći jezik i znači 'spasiti se u posljednjem trenutku'.

E. *dribble* preuzet je u značenju 'prelaziti protivnika ne dopuštajući mu da dođe do lopte' (vi = 4.a). Koristi se i figurativno u značenju: 'nadmudriti protivnika; svladati neku teškoću'.

»Proprio per *dribblare* questo inconveniente, (...) abbiamo optato per un buffet con tavoli« (Gioia, n. 19/20, 1991, str. 69)

E. *pole position* označava 'prednost koju ima vozač automobilskih utrka koji vozi unutar njom trakom' (1-DNE). U talijanskom označava 'prednost pred protivnicima u realizaciji nekog projekta'.

»Carlalberto Corneliani si prepara a salire al vertice della Federtessile: è in *pole position* per sostituire alla presidenza dell'associazione Giorgio Malerba...« (Corriere della sera, 26.4.1991, str. 20)

E. *ping-pong* primarno označava stolni tenis. U sekundarnom, proširenom značenju koristi se za 'prepućavanje' (najčešće u politici).

»Noi non vogliamo essere una pallina da *ping pong* fra Gran Bretagna e Spagna...« (Repubblica, 16, n. 69, str. 17)

6. Metonimija

Metonimija je u procesu jezičnog posuđivanja razmjerno rijetka. O njoj obično

govorimo ako se neko vlastito ime u jeziku primaocu koristi kao opća imenica. Navest ćemo nekoliko primjera iz korpusa.

Apelativ koji je ušao u široku upotrebu jest *Liberty* 'florealni stil u umjetnosti tipičan za drugu polovicu 19. st.'. Termin dolazi od imena Arthura Lasenby Libertya, vlasnika prodavaonice otvorene u Londonu 1875, poznate po predmetima izrađenima prema estetskim kanonima J. Ruskina i W. Morrisa, s naglašenom sklonošću prema umjetnosti Dalekog istoka. Umjetnički pokret, koji je u Engleskoj nosio ime *Modern Art*, u Francuskoj *Art Nouveau*, a u Njemačkoj *Jugendstil*, u Italiji je nazvan *Liberty* (Schmid 1989:105).

E. *pamela* preuzet je kao ime junakinje istoimenog romana S. Richardsona, a danas u talijanskom označava tip velikog slamnatog šešira.

»Benvenuta estate con la grande *pamela* dorata« (Gioia, LIV/9, 12)

E. *montgomery*, prema imenu engleskog generala B.L. Montgomerya (1887–1976), u talijanskom, kao i u mnogim drugim europskim jezicima, označava vunenu jaknu koja seže do koljena, s kapuljačom. Odgovarajuća engleska riječ za taj odjevni predmet bila bi *duffel coat*.

7. Pejorizacija

U procesu jezičnog posuđivanja katkada dolazi do korištenja neke riječi u značenjima koja su negativnija nego u jeziku davaocu. Ta pojava nije osobito česta, no pokušat ćemo navesti nekoliko primjera.

E. *boss* preuzet je u značenju (=2.) 'poslodavac, šef'. U talijanskom se riječ često koristi s negativnim konotacijama za vođu mafije:

»Da mesi a Milano infuria una guerra a colpi di mitraglietta fra i fedelissimi del *boss* Pepe e i suoi ex gregari...« (Corriere della sera, 116/48, 41)

Do pejorizacije katkada dolazi zbog sociolingvističkih razloga. Često se, naime, radi o različitom odnosu prema određenim institucijama u raznim kulturama. Tako je npr. e. *lobby* preuzet u značenju 'grupa ljudi koji nisu članovi vlade niti zakonodavnog tijela, ali svojim privatnim kontaktima zagovaraju neko rješenje u parlamentu; grupa ljudi koja zastupa određene interese' (= 2.a, 2.b). U Americi se takav oblik političkog pritiska smatra prihvatljivim i potrebnim jer se time štite interesi pojedinih kategorija građana. U talijanskom riječ obično ima negativne konotacije, i označava oblik pritiska kojim se štite osobni interesi, često na štetu zajednice (Schmid 1989:108).

Zaključak

U talijanskom postoji razmjerno velik broj primjera sekundarne adaptacije na semantičkoj razini. Time se riječ svojim novim značenjem može u potpunosti odvojiti od izvornika. Vrlo su brojni i primjeri elipse, relevantne i za semantičku i za morfološku adaptaciju. Metafora, metonimija i pejorizacija također utječu na promjene značenja u fazi sekundarne adaptacije, premda je primjera razmjerno malo.

NAPOMENA

U svim primjerima broj značenja naveden u zagradi preuzet je iz *Webster's Third International Dictionary of the English Language*, 1975, ako nije drugačije navedeno.

Bibliografija

- Barnhart, C. L., Steinmetz Sol, Barnhard, R. K. *A Barnhart Dictionary of New English (1963–1972)*. Bronxville, N. Y.— Berlin, 1973 (DNE)
- Filipović, R. *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb : JAZU; Školska knjiga, 1986. (Djela JAZU, Razred za filološke znanosti, knj. 59)
- Filipović, R. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku : porijeklo — razvoj — značenje*. Zagreb : JAZU; Školska knjiga, 1990. (Djela JAZU, Razred za filološke znanosti; knj. 70)
- Klajn, I. *Influssi inglesi nella lingua italiana*. Firenze : Olschki, 1972.
- Muhvić-Dimanovski Vesna. The Semantic Adaptation of English loan-words in German, *The English element in European languages : Reports and Studies* / ed. R. Filipović. Zagreb : Institute of Linguistics, 1991, str. 103–121.
- Schmid, B. *Words : guida ai termini inglesi d'uso corrente e al loro giusto impiego*. Firenze : Sansoni, 1989.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. New York : c.1994. (WEUD)
- Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. G. & C. Merriam Co., Springfield 1969.
- Zingarelli, N. *Vocabolario della lingua italiana* / a cura di M. Dogliotti, L. Rosiello. Bologna : Zanichelli, 1994. (12 ed.)
- Žic-Fuchs, Milena. Konvencionalne i pjesničke metafore. *Filologija* 20–21 (1992–93), str. 585–593.

THE SECONDARY SEMANTIC ADAPTATION OF ANGLICISMS IN ITALIAN

Summary

The author discusses changes in meaning which occur at the stage of secondary adaptation of English loan-words in Italian, such as expansion in number, expansion in field, ellipsis, metaphor, metonymy and pejoration.